

Czwarty w kolejności artykuł napisał W. Sawicki pt.: „*Udział Kościoła w organizacji i administracji państwa polskiego do rozbiorów*” (stron 94). Temat zbyt obszerny i nie poprzedzony monograficzną literaturą ograniczył Autor pod względem rozciągłości wywodów do dawnej Rzeczypospolitej. Z tego samego powodu ani nie wyczerpał zagadnienia, ani też nie rozwinął aparatu krytycznego, choć niejeden poruszony problem jest dyskusyjny. Toć państwo polskie od swych chrześcijańskich początków aż do rozbiorów posiadało na podobieństwo wielu innych państw z samego prawa takie nastawienie, że pomiędzy państwem a Kościołem istniał ścisły związek i dzieje udziału Kościoła w organizacji i administracji państwa polskiego stanowią poważny fragment prawa ojczystego.

Artykuł Cz. Strzeszewskiego pt.: „*Kościół katolicki w Polsce wobec zagadnień społeczno-gospodarczych (1966—1918)*” (stron 169) wyróżnia się nie tylko objętością, ale również licznymi przypisami i bogatym wyborem bibliografii. Autor wychodzi z założenia, że Kościół jest i Ciałem Mistycznym Chrystusa, i Ludem Bożym, a więc społecznością zarówno nadprzyrodzoną, jako też ziemską, i składa się z ludzi, żyjących w środowisku społecznym oraz zaspakajającym swe potrzeby społeczne. Stwarza to szeroką płaszczyznę pośredniego i wzajemnego oddziaływania stosunków społeczno-gospodarczych i życia Kościoła, które Autor ze względu na brak syntetycznych opracowań jedynie na podstawie fragmentarycznych i nie zawsze obiektywnych materiałów ograniczył do wskazania w konstrukcji chronologicznej na ważniejsze problemy oraz do próby ich rozwiązania na podstawie analizy dotychczasowego stanu badań i sformułowania postulatów w dziedzinie dalszych kierunków i terenów badawczych.

W ostatnim artykule trzeciej części „Księgi” pt.: „*Sprawy polsko-krzyżackie w świetle teorii polityczno-prawnych okresu średniowiecznego*” (stron 18) K. Tymieniecki nakreślił ideologiczne podstawy tez, dotyczących ujęcia stosunku chrześcijan do pogan w sporze polsko-krzyżackim.

W końcowym słowie pragniemy jeszcze wyrazić podziw dla Zespołu Redakcyjnego „Księgi”, że spośród ogromu materiału, jaki się nasuwał w łączności z upamiętnieniem tysiąclecia katolicyzmu w Polsce, dokonał na ogół bardzo trafnego wyboru i zaprezentował nowe i aktualne tematy.

Ks. F. Maroń

STUDIA WARMIŃSKIE, OLSZTYN, TOM I, 1964, 477; TOM II, 1965, 504 + 2 nlb; TOM III, 1966, 445 + 2 nlb; TOM IV, 1967, 568 + 2 nlb; TOM V, 1968, 607 + 2 nlb.

Wcześniejsze od „Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych” wydawnictwo „Studiów Warmińskich” obchodził mały jubileusz. Z publikowanych w regularnych odstępach rocznych woluminów pojawił się już piąty tom. W 1964 r. rozpoczął zespół profesorów Warmińskiego Seminarium Duchownego „*Hosianum*” wydawanie „Studiów Warmińskich”. Do pewnego stopnia stanowią one wykładnik prac naukowo-badawczych i wymowniej od zajęć dydaktycznych świadczą o randze i żywej tradycji „*Hosianum*”. Istniejący już od dawna na

Warmii ruch naukowy, wsławiony przez Kopernika, Dantyszka, Hozjusza, Kromera i wielu innych, utrzymał się mimo reformacji, zaboru i licznych innych klęsk, jakie nawiedziły ten piękny skrawek polskiej ziemi, a po powrocie Warmii utrzymuje się dalej z tą tylko różnicą, że oscylujący ośrodek przesunął się z Braniewa do Olsztyna.

Zważywszy, że dotychczas wydane tomy „Studiów Warmińskich” zawierają 60 artykułów na przeszło 2600 stronach, jest rzeczą oczywiście niemożliwą, aby każdy z nich z osobna omówić. Ograniczymy się jedynie do tematycznego zestawienia wszystkich dotychczas w „Studiach Warmińskich” ogłoszonych rozpraw i tym samym zyskamy obraz, który nam pozwoli zorientować się w zakresie i zasięgu naukowych zainteresowań poszczególnych wykładawców w „Hosianum”.

Ilościowo wysuwają się na czoło artykuły o treści historycznej. Większą część z nich dostarcza ks. biskup Jan Obląk, wybitny historyk i znawca Ziemi Warmińskiej. Oto ich tytuły:

Stosunek do nauki i sztuki biskupa warmińskiego Adama Stanisława Grabowskiego (t. I, stron 50); *Kaplice polskie Marcina Kromera na Warmii* (t. II, stron 24); *Kult św. Wojciecha w diecezji warmińskiej* (t. III, stron 38); *Sprawa inwentarza biskupstwa warmińskiego po przejściu Ignacego Krasickiego do Gniezna* (t. IV, stron 30); *O początkach Kolegium Jezuitskiego i Seminarium Duchownego w Braniewie* (t. V, stron 38).

O tymże seminarium piszą również: Ks. H. Gulbinowicz: *Geneza konstytyucji Hozjańskich Seminarium Duchownego w Braniewie* (t. V, stron 24); Ks. L. Piechnik TJ.: *Starania biskupów warmińskich i jezuitów polskich o przekształcenie Kolegium w Braniewie na uniwersytet* (t. V, stron 10); Ks. L. Piechnik TJ.: *Konwikt szlachecki w Braniewie (1565—1600)* (t. V, s. 22); Ks. J. Korewa TJ.: *Rola braniewskiego Hosianum w dziele zespolenia Warmii z Rzeczypospolitą w wiekach XVI—XVIII* (t. V, stron 12).

Regionalnym historykiem wysokiej klasy jest również ks. A. Szorc. Oto tytuły jego rozpraw:

Losy biskupstwa warmińskiego w dobie wojny północnej (1700—1711) (t. II, s. 30); *Diaspora diecezji warmińskiej za biskupa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego (1698—1711)* (t. III, s. 34); *Z działalności kościelnej biskupa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego na Warmii (1698—1711)* (t. IV, s. 48); *Relacje biskupów warmińskich XVII i XVIII wieku do Rzymu o stanie diecezji* (t. V, s. 40). Oprócz tego ogłosił w „Materiałach”. *Articuli iurati A. C. Załuski, episcopi warmiensis* (t. IV, s. 4).

Autorami artykułów o historycznej treści są jeszcze:

Ks. M. Borzyszkowski: *Szkoły diecezji warmińskiej w okresie od XIII do połowy XVI w.* (t. II, s. 34); Ks. J. Wojtkowski: *Sprawy warmińskie i krzyżackie we włocławskim egzemplarzu piętnastowiecznego wydania Listów Kardynałskich Eneasza Sylwiusza Piccolomimiego* (t. IV, s. 26); Ks. M. Kamiński: *Jan Dantyszek — człowiek i pisarz* (t. I, s. 58) oraz ogłoszony przez niego: *List Bernarda Wapowskiego do Jana Dantyszka* (t. IV, s. 3).

Następne miejsce ilościowe zajmują rozprawy mariologiczne i to przeważnie pióra ks. J. Wojtkowskiego: *Początki kultu Matki Boskiej w Polsce w świetle najstarszych rękopisów* (t. I, s. 42); *Przedmiot liturgicznego kultu Matki Boskiej w Polsce XIII w.* (t. II, s. 57); *Kult Matki Boskiej w Polsce w polskim piśmiennictwie do końca XV wieku.* (t. III, s. 80); *Studia Pomoraniae Assumptionistica* (t. IV, s. 76) (Jest to trzeci rozdział rozprawy o Wnie-

bowięciu NMP w świetle dzieł kaznodziejskich, ogłoszonej w XII i XIII Rocznikach Teologiczno-Kanonicznych); *Małka Boska w maryjnych lekturach monastycznych Polski XIII w.* (t. V, s. 50).

Na ten sam temat pisze:

Ks. S. Zdanowicz: *Święta maryjne u różnych narodów* (t. I, s. 33) oraz: *Święta Maryjne partykularne umieszczone w nowym mszale rzymskim z 1961 r.* (t. II, s. 20).

Rozprawy o tematyce pedagogicznej pisze ks. P. Poręba: *Naukowe podstawy pedagogiki* ks. W. Gadowskiego (t. I, s. 58). *Dziecko — środowisko — wychowawca w procesie wychowania religijno-moralnego. Aspekt psychologiczny* (t. II, s. 47); Ks. Walenty Gadowski — *wychowawca dzieci i młodzieży* (t. III, s. 58); *Działalność* ks. W. Gadowskiego *na polu wychowania* (t. IV, s. 50); *Jedność, spójność i trwałość struktury rodzinnej w procesie wychowawczym dziecka* (t. V, s. 56).

Do dziedziny filozoficznej odnoszą się artykuły ks. M. Borzyszkowskiego: *Koncepcja bytu w metafizyce Suareza* (t. I, s. 13); *Z problematyki suarezjańskiej teorii przyczynowości* (t. III, s. 48); *Problematyka filozoficzna i teologiczna w twórczości Jana z Kwidzyna (1343—1417)* (t. V, s. 90). W tym samym tomie publikuje również: *Spis treści wyjaśnienia Składu Apostolskiego Jana z Kwidzyna*.

Z dziedziny psychologicznej jest rozprawa ks. E. Ewczyskiego: *Różnice w cechach temperamentu między młodzieżą duchowną a świecką w świetle kwestionariusza Guilforda-Zimmermana* (t. II, s. 68).

Sprawy liturgiczne rozpatrują: ks. E. Michoń: *Symbolika kluczy w Apokalipsie* (t. IV, s. 28); Ks. T. Pawluk: *Odnova mszy św. w świetle soborowej reformy liturgicznej*. Ks. J. Podolecki: *Szafarz sakramentu chrztu w starożytności chrześcijańskiej* (t. IV, s. 36); Ks. J. Podolecki: *Szafarz sakramentu chrztu do wieku VIII do soboru trydeckiego* (t. V, s. 22).

Kwestie apologetyczne porusza ks. J. Myśków w rozprawach: *Apologetyka a teologia* (t. II, s. 34); *Apologetyka i religioznawstwo. Niektóre punkty styczne w świetle współczesnych poglądów* (t. III, s. 36); *Przedmiot materialny apologetyki naukowej wobec historyczno-morfologicznych badań R. Bultmanna i jego szkoły* (t. IV, s. 126); *Egzystencjalny agnostycyzm metodyczny względem najstarszej apologii chrześcijaństwa* (t. V, s. 34).

W patrologii zajmuje się ks. M. Lohr Kasjodorem w artykułach: *Problematyka szluk wyzwolonych w pismach Kasjodora* (t. I, s. 19); *Kasjodora klasztor Vivarium* (t. II, s. 18); *Zagadnienia muzyki w pismach Kasjodora i ich źródła* (t. III, s. 16); *Zagadnienia logiczne w pismach Kasjodora* (t. IV, s. 30).

Bardzo ciekawe są przedstawione przez ks. W. Piwowarskiego problemy socjopastoralne w rozprawach: *Typologia religijna katolików południowej Warmii* (t. I, s. 93); *Z badań nad percepcją ideologii religijnej na południu Warmii* (t. II, s. 58); *Moralność jako sprawdzian żywotności religijnej katolików południowej Warmii* (t. III, s. 90).

Tak samo ks. W. Turek poświęca duszpasterstwu następujące artykuły: *Rola duszpasterza w przygotowaniu do sakramentu małżeństwa wiejskiej młodzieży pozaszkolnej*. (Na przykładzie wybranych parafii diecezji warmińskiej). (t. IV, s. 50); *JOC i metoda jego działalności apostolskiej*. (Dotyczy Jeunesse Ouvrière Chrétienne, założonej w 1924 r. przez ks. Cardijna (t. V, s. 34).

Prawem kanonicznym zajmuje się ks. T. Pawluk w rozprawach: *Zasada śledcza w kanonicznym procesie karnym* (t. I, s. 54); *Uprawnienia bi-*

skupów dotyczące mszy św. i Sakramentów św., zawarte w motu proprio Pastorałe Munus (t. II, s. 72); Konferencje dekanalne w kanonicznym prawie powszechnym i warmińskim. (t. III, s. 16); Przyznanie sądowe strony w procesie kanonicznym (t. V, s. 148).

W zakres etyki wchodzi rozprawy ks. H. Gulbinowicza: *Etyczne poglądy św. Ambrożego na dobra materialne i prawo własności. Moralna ocena pracy ludzkiej w pismach św. Ambrożego* (t. II, s. 18).

Homiletyka uwzględniona jest tylko w artykule ks. J. Wirszyły: *Uwagi na marginesie kazań Krasickiego* (t. II, s. 18), a dział biblistyki wywodami tegoż samego Autora nad eklezjologiczną terminologią dokumentów Qumrańskich (t. I, s. 14).

Kończąc niniejszy sumaryczny przegląd życzymy bratniemu wydawnictwu dalszego pomyślnego rozwoju.

Ks. F. Maroń

SAWICKI J., CONCILIA POLONIAE. ŹRÓDŁA I STUDIA KRYTYCZNE. 10: SYNODY DIECEZJI WROCŁAWSKIEJ I ICH STATUTY NA PODSTAWIE MATERIAŁÓW PRZYSPOSOBIONYCH PRZY UDZIALE ALFREDA SABISCHA, Wrocław—Warszawa—Kraków 1963, XVII + 754 + mapa.

Niezmiernie ważne dzieło dla każdego historyka, prawnika, socjologa, liturgisty i badacza w rozmaitych innych dziedzinach wiedzy naukowej wyszło wprawdzie już przed sześciu laty, ale tylko w nakładzie 600 + 140 egzemplarzy. Duża część nakładu została od razu po wyjściu z druku zakupiona przez zagranicę i na półkach naszych księgarń znalazły się tylko pojedyncze egzemplarze. Obecnie książka jest dostępna jedynie w większych bibliotekach naukowych. Nie spotkaliśmy się też z jakąkolwiek obszerniejszą wzmianką o tym wydawnictwie w żadnym z śląskich kwartalników historycznych czy w innym regionalnym czasopiśmie. A jednak praca Sawickiego zasługuje na szczególną uwagę nie tylko ze względu na swój ciężar gatunkowy, ale również z tego powodu, że mimo granicy politycznej prawie każdy synod wrocławski świadczył o zależności od ustawodawstwa Kościoła w Polsce i nieprzerwanej więzi z metropolią gnieźnieńską.

J. Sawicki znany jest jako autor licznych prac o dawnych synodach na ziemiach polskich pod zbiorowym tytułem: „*Concilia Poloniae. Źródła i studia krytyczne*”. Wydanie o synodach biskupstwa wrocławskiego jest już dziesiątym i najobszerniejszym tomem tegoż wydawnictwa i zalicza się do długiego szeregu prac, ogłoszonych z okazji rocznicy Tysiąclecia Państwa Polskiego. Z wyjątkiem wydarzeń, związanych z synodem w 1653 r. i przedstawionych przez Autora na podstawie odnalezionej przez niego korespondencji, nie można uważać książki Sawickiego za jakąś nowość w historiografii wrocławskich synodów diecezjalnych, gdyż już wcześniej wyszły liczne artykuły i przyczynki odnoszące się do tego tematu. W 1855 r. ukazał się nawet w dwóch niewiele różniących się między sobą wydaniach mniej więcej kompletny zbiór wrocławskich statutów synodalnych ks. M. de Montbacha pt. *Statuta synodalia dioecesis sanctae ecclesiae wratislaviensis, Wratislaviae 1855, VI + 347 +*